

Oduživanje stoljetnog duga: povodom hrvatskog prijevoda Boppeove knjige

U ovom desetljeću u nizu obljetnica navršit će se dva stoljeća od ute-meljenja francuske imperijalne vlasti u više hrvatskih, južnoslavenskih i jugoistočnoeuropskih zemalja. Kako u povijesti Prvoga francuskog impe-rija, tako i u povijesti cijelog tog prostora bile su to uistinu kratkotrajne epizode. Ipak su one, sve do danas, trajno bile kontroverzan motiv u po-vjesnom sjećanju i pamćenju svih ljudskih zajednica njihovih baštinica. Dijelom je tome bilo tako zbog proturječne naravi francuske postrevolu-cionarne imperijalne baštine u europskoj povijesti tog doba te njezinih kasnjih, još proturječnijih apropijacija. Dijelom je tome bilo tako zbog toga što su sjećanja i pamćenja na francuske imperijalne teme mijenjala povjesne kontekste. U hrvatskom slučaju, tijekom čitavoga 19. stoljeća ima nešto s tim sjećanjima i pamćenjima u vezi što je bilo uistinu postoja-no, a to je žanrovski presudan udio memoara, biografija i autobiografija, bilo da je riječ o radovima hrvatskog ili francuskog podrijetla. Time su i domaći kritičke refleksije bili krajnje ograničeni, a prostori mitskih varijacija – neograničeni. U to doba europskog razvitka arhivistički ute-meljene kritičke historiografije, kada je vrijednost arhivskih «listina» u in-telectualnim mentalitetima bila neprijeporna, silno se osjećao nedostatak pouzdanijih dokumentarnih uvida u teme hrvatske povijesti francuskog imperijalnog razdoblja.

Doduše, Cattalinicheve *Memorie...* tiskane su u Splitu 1841. godine, a što je još važnije, opsežna, izvrsno dokumentirana Pisanijeva *La Dalmatie de 1797 à 1815. Episode des conquêtes napoléoniennes* objelodanjena je u Parizu 1893. godine. Međutim, banskohrvatska problematika jedva da je u njima dolazila do izražaja. Problem je ostajao otvorenim.

Djelo Paula Boppea *La Croatie militaire (1809-1813). Les régiments croa-tes à la Grande Armée* (Paris-Nancy, 1900.) upravo je s tog stajališta bilo nešto novo u povijesti francuske imperijalne epizode u nas. Javnosti su podastrti brojni, nesumnjivo važni arhivski izvori za povijest hrvatskih krajiš-nika u francuskoj imperijalnoj službi, pripremljeni u čitljivoj interpreta-cionskoj matrici. Knjiga je bila uporabljiva i za stručnjake i za znatiželjnije čita-telje, dakako, znalce francuskog jezika. Izlaganje nije bilo opterećeno patetičnim, pseudoherojskim tonom, naprotiv, bilo je vrlo komunikativno.

Koncem 19. i početkom 20. stoljeća Francuska i svijet suočavali su se sa stogodišnjim iskustvom Francuske revolucije. Iako je Francuska tada bila republika, utemeljena u mnoštvu vrijednosnih i institucionalnih referenci na svoja izvođača, svijet ju je ipak prije svega doživljavao kao jednu od svega nekoliko modernih imperijalnih sila sa svjetskim interesima. Napoleonska je baština u njoj tada bila isto tako izazov kao što je to bio i republikanski konstitucionalizam, na primjer. Iskustvo razdoblja 1789-1814. godine tada se popularno još uvijek manje doživljavalо u njegovim unutrašnjim razlikovanjima, sa svim mogućim periodizacijama od Skupštine staleža nadalje, a više u sličnostima, po onome po čemu je epoha rez između *Ancien régimea* i Revolucije. Dokumentarno, na arhivskim izvorima utemeljeno evociranje hrvatskoga vojnokrajiškog iskustva u francuskom imperijalnom podaništvu, s težištem na krajišnicima kao francuskim vojnicima u pohodu na Rusiju 1812., time je nužno izazivalo nova recepcija proturječja, posebno na hrvatskoj strani. Vojna krajina je tada bila prošlost u dualističkoj Habsburškoj Monarhiji, napose u Banskoj Hrvatskoj. Drugo, vojnokrajiško sjećanje i pamćenje u prostoru Hrvatske krajine bilo je tada nacionalno oštro polarizirano, s hrvatskim i srpskim nacionalnim atribucijama, što je bilo vrlo daleko od iskustava s početka 19. stoljeća. Treće, hrvatska je politika tog doba, neovisno o silnim političko-ideologičkim raslojavanjima, «stara» i «mlada» iznova bila sve prepoznatljivije slavenska, tako da se motiv pohoda na Rusiju, k tome u francuskoj imperijalnoj službi, nije doživljavalо kao kvintesencijski izraz narodnih vrlina. Četvrto, u to doba silne emigracije iz Hrvatske, gubljenja ljudske supstance, pohod na Rusiju bio je već doživljavan kao jedno od najvećih vojnokrajiških gubilišta. Međutim, krajišnici su u francuskoj vojnoj službi bili cijenjeni, njihove se vrijednosti uočavalo, na njih se "računalo" i sl., a sve su to bili «melemi» na rane posvemašnjih hrvatskih marginalizacija u dualističkoj Habsburškoj Monarhiji. Pojava Boppeove knjige kao dokumentarnog svjedočanstva o takvu jednom dobu kada su svi krajišnici bili "Hrvati" (Croates), kada su izazivali divljenje moćnika svijeta s raskrižja epoha, mogla je biti prihvaćena sa simpatijama u hrvatskom javnom mnjenju. Međutim, ni tada, kao ni bilo kada kasnije, nije se pojavila nijedna ocjena njegova rada. Do Prvoga svjetskog rata historiografski je iskoristena samo u Sloveniji!¹

¹ Vidi: Steklasa, Ivan. *Francozi v Šent Rupertu*, Dolenjske novice, 28/1912, 1, 4-5; 2, 11-12; 3, 19-20; 4, 27-28; 5, 35.

Nema smisla praviti pretpostavke zašto je Boppeovo djelo prešućeno u nas, iako to već tada nije trebao biti slučaj.

Inače, kada je riječ o "Croates" u francuskoj službi, mit s egzaktnim ute-meljenjem bio je već poodavno stvoren. Stvorio ga je ponajprije maršal Marmont, "vojvoda dubrovački", sa svojim memoarima.²

Mit o krajšnicima u francuskoj službi stvorili su prije svega Francuzi sami. Doduše, stereotipi o "Croates" u francuskoj tradiciji ranoga novog vijeka, napose od 17. stoljeća dalje, već su bili stvorenici. Oni su i kasnije bili reappropriirani, ali će svoj novi smisao dobiti u vrijeme francuskih revolu-cionarnih i potom imperijalnih ratova jer će im krajšnici, dakle, ne samo "Croates", biti među najgorčenijim protivnicima. "Carevcii", kako su se oni sami zvali, doživljavali su se kao antipodi «patriotima», kako su krajšnici pejorativno imenovali svoje francuske protivnike.

Mit je imao i svoje europske konotacije jer su se Marmontova hrvat-skokrajiška sjećanja nužno preslojavala s brojnima drugim u kontinuitetu najmanje od 15. stoljeća pa sve do ratova 1848. i 1849. godine. Bio je vrlo uvjerljiv jer je i izvorni imperijalni status Marmontov bio vrlo prestižan. On je bio i prvi generalni guverner Ilirskih pokrajina (1809-1811). "Vojvoda dubrovački" je uložio sav svoj autoritet da vojnokrajiško ustrojstvo ne bude ukinuto itd. Uvijek ga je bilo moguće citirati u Habsburškoj Mo-narhiji jer se na vrijeme bio udaljio od Napoleona. Pravog «sugovornika» njegovi memoari u nas tada ipak nisu dobili.

Njegovi se memoari najvećim dijelom odnose na razdoblje njegova generalnog guvernerstva u Ilirskim pokrajinama, tako da se prije ili kasnije s francuske strane netko morao upustiti u istraživanje hrvatskog «udjela» u francuskoj katastrofi u Rusiji. Učinio je to P. Boppe u formi sadržajne, ali skromne knjige, koja je i danas vrlo korisna ponajviše zato što sadržava pouzdan uvid u izbor niza važnih povijesnih izvora bez kojih se ne može pisati o temama koje sadržava. Vrijednost je te zbirke tim veća što fondo-vi najvažnijih ustanova francuske Vojne Hrvatske nisu sačuvani. Ono što je sačuvano, nalazi se rasuto u mnoštvu različitih arhiva. Iako sam godi-

² "Marmontove *Memoare* objavio je u devet svezaka prvi put pariški izdavač Perrotin 1857. godine, pet godina poslije maršalove smrti pod naslovom *Mémoires du Duc de Raguse*. "Budući da su u ono vrijeme predstavljali prvorazrednu senzaciju u europskoj me-moarskoj književnosti, iste su godine objavljeni i u prijevodima na njemačkom i talijan-skom jeziku, ali do danas nisu bili prevedeni i u nas." Ove je riječi napisao Frano Baras, priredivač i prevoditelj djela *Iz memoara maršala Marmonta. Ilirske uspomene 1806-1811 (Dubrovnik, Boka Kotorska, Dalmacija, Civilna i Vojna Hrvatska, Koruška i Kranjska u doba stvaranja Napoleonovih Provincija)*, tiskana u Splitu 1977. godine u nakladi Čakav-skog sabora (str. 7).

nama radio svoju doktorsku disertaciju o Vojnoj Hrvatskoj na temelju desetak godina ponajviše arhivskog istraživačkog rada, vjerojatno najbolje znam koliko je toga na raznim stranama od Moskve do Londona te od baltičkih do niza talijanskih arhiva još nedirnuto kada je riječ o "Croates" u francuskoj imperijalnoj službi.³

Petnaest godina nakon što sam obranio svoju doktorsku disertaciju osjećam i sam potrebu vratiti se svojim nekadašnjim istraživanjima, tako da mi je vrlo drago što je nakladnik CERES Dragutina Dumančića u suradnji s mladim povjesničarima Vladimirom Brnardićem i Sandrom Prleandom odlučio objaviti hrvatski prijevod Boppeove knjige. Knjiga koja je većim dijelom 20. stoljeća održavala kontinuitet interesa za vojnokrajišku povijest u francuskom podaništvu, za jednu od najtužnijih epizoda u njihovoј povijesti, a istodobno i za jednu od onih koja je najdublje bila prožela krajišku kolektivnu memoriju i imaginaciju, uistinu zavređuje biti učinjena dostupnom današnjem hrvatskom čitatelju.

Arhivski fond Vojne Hrvatske (1809-1813) nije sačuvan, kao što sam već napisao, a do danas nema mogućnosti izravno konzultirati tako brojnu izvornu dokumentaciju kao što je Boppeova. Doduše, danas se na Internetu može pronaći razmjerno brojna građa i o ovoj temi.⁴

Ipak, bilo da je riječ o hrvatskoj historiografiji, bilo o francuskoj, vraćanje onim djelima koja su u stručnom smislu konstitutivna uvijek je opravданo, naročito ako je kvalificirano izvedeno. U ovom se slučaju treba ponajprije usredotočiti na pojmovlje. Francuska je vojna terminologija u ovakvim slučajevima prevođenja uistinu velika prepreka. Teškoće su mnogovrsne naravi. U nas najviše pozornosti izaziva samo jedan – nesumnjivo važan, ali ipak samo jedan – vid, a to su činovi u francuskoj vojnoj terminologiji ovog doba. Sâm sam s njima imao dosta muke. Drago mi je što su priređivači uložili toliko truda naći rješenja koja će biti primjerena današnjim hrvatskim potrebama. S punim uvažavanjem posla koji su obavili, ukazao bih na ove teškoće.

Prvo, sa stajališta hrvatske recepcije francuske situacije. Francuska vojska apsolutističke monarhije dugo se i postupno oblikovala kao vojska

³ Vidjeti: Roksandić, Drago. *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809-1813)*. Knjiga 1-2. Školska knjiga & Stvarnost: Zagreb, 1988.

⁴ Pogledati web-siteove La Fondation Napoléon i Bibliothéque Paul-Marmottan. Najkorisnije: www.napoleonica.org.

postojano jedne od najmoćnijih europskih sila te kao vojska najmnogo-ljudnije europske zemlje sve do kasnog 18. stoljeća.⁵

Francuska vojna terminologija je s jedne strane u svojim osnovama ustaljena od 17. stoljeća, a s druge se stalno obogaćivala u skladu s novim vojnim potrebama. U to doba najveći strateški francuski protivnik postaje caristička Rusija sa svojom vojnom silom i demografskim potencijalom. Ruska vojna terminologija je tada isto tako oblikovana velikim dijelom prema francuskim obrascima jer je francuski uvelike bio govorni jezik gornjih slojeva ruskog društva.⁶

Kako su se te dvije vojske podosta i razlikovale, francusko je pojmovlje dijelom bilo značenjski modificirano. To se događalo i drugdje, već i prije nego u Rusiji.

Drugo, francuska vojna hijerarhija, dakle, nastajala je na način koji se silno razlikovao od načina na koji su se mnogobrojne vojske u habsburškom podaništvu ponajviše u 18. stoljeću transformirale u imperijalnu armiju. U habsburškom slučaju taj proces nikada nije bio doveden do «kraja», imajući na umu francuske obrasce, iako su neke reforme, poput onih nadvojvode Karla početkom 19. stoljeća, uistinu ustrajno pokušavale nadoknaditi povjesno "zakašnjelo". Budući da se u to doba, s pojmom revolucionarne armije i s povijesnim aktualiziranjem izazova opće vojne obveze, čitavo pitanje postavilo na još složeniji način, razrješenje brojnih pitanja hijerarhijske naravi danas prepostavlja što bolje poznavanje klasične francuske vojne povijesti. U nas takvih stručnjaka nema, a što je gore, takvih stručnjaka nema ni za povijest habsburške vojske, kao ni za povijest mletačke vojske, ali ni za povijest osmanske vojske, dakle, onih imperijalnih sila bez kojih se hrvatsku povijest ranoga novog vijeka ne može niti zamisliti.

Treće, što jest legitimno u hrvatskoj vojnoj terminologiji, a što nije, isto tako nije baš jednostavno pitanje. Dovoljno je pažljivije se udubiti u srećom razmjerno brojne hrvatske rječnike ranoga novog vijeka pa da se čovjek suoči s brojnim nedoumicama. Prije svega, ne postoji nikakva "jednoobrazna" hrvatska vojna terminologija u dugome povijesnom trajanju, u svakom slučaju ne postoji u ranome novom vijeku. Je li hrvatski bolje

⁵ Pogledati, pored ostalog: Chaunu, Pierre. *Civilizacija klasične Europe*, Beograd, 1977. (Izvorno francusko izdanje: La civilisation de l'Europe classique. B. Arthaud, 1966.)

⁶ Vidjeti: *Paris-Saint-Pétersbourg 1800-1830. Quand la Russie parlait français*, Paris, 2003. Rat između te dvije sile bio bi u to doba neizbjegjan, usudio bih se kazati, čak i neovisno o unutrašnjem ustrojstvu jedne i druge. Upravo zbog "viška" sličnih usmjerenja dva imperija.

reći "zastavnik" ili "barjaktar" ili pak, zašto ne, "alfir"? Isti pojmovi mogu izražavati vrlo različite sadržaje. Odnos "pukovnije" i "legije", "bataljuna" i "bojne" samo je jedan od primjera nedoumica koje ni ovaj prijevod nije uvijek najuspješnije razriješio. Drugim riječima, hrvatska vojna terminologija modernog doba uistinu se razvijala s manje ili više dosljednosti u različitim konkretnohistorijskim situacijama i danas je ponajprije nacionalnoideološko pitanje što će se od te terminologije smatrati npr. "okupatorskim".

Četvrto, važno je razvijati hrvatsku vojnu terminologiju koja će udovoljavati prevoditeljskim potrebama različitih naravi. Pritom je ipak najvažnije naglasiti da nalaženje primjerenih rješenja, naročito kada je riječ o povjesnim iskustvima koja jedva da imaju ičeg zajedničkog s hrvatskim, iziskuje silna znanja i vrlo naporan istraživački rad s izvornom građom i literaturom na jeziku izvora. (Malo tko se tim pitanjima danas toliko bavi kao što to rade Amerikanci, ali pritom treba umjeti čitati to što napišu jer su njihove interpretacije ponajčešće izvedene kao američke aproprijacije francuske ili habsburške situacije. To je u slučaju svake kulturne aproprijacije praktično neizbjježno.)

O Paulu Boppeu uistinu nije bilo jednostavno se obavijestiti. Nijedan francuski historiografski leksikon, imajući na umu sve ograničenosti mog uvida, ne sadržava obavijesti o njemu. Više me je brinulo što takve obavijesti nije ranije bilo moguće dobiti ni u vojnim arhivima. Nedavno mi se i samom bilo učinilo da u tom neću imati uspjeha u Parizu, ali sam ipak dobio njegov personalni *dossier*.⁷

Iz brojnih akata, u kojima se istovrsne obavijesti često ponavljaju, vidljivo je da je rođen u Nancyju 18. veljače 1850. godine, od oca Paula Josepha Edouarda i majke Marie Louise Joséphine Ermite. Otac je zanimanjem bio trgovac. On sam se oženio kada je bio u činu potporučnika 4. ožujka 1875. godine s Lucy Marguérite Emile Justine Poirot. Sačuvan je vrlo podrobno sastavljen bračni ugovor od 2. ožujka 1875. ("Étude de Me Weiss, Notaire à Nancy, Rue de la Poissonerie, 34"). Supruga nije bila bez imetka, ali je bila bez zanimanja. Školovan je na "École Spéciale M/ilitai/re", koju je upisao 16. listopada 1869.

⁷ SHAT, Dossier BOPPE (Paul Louis Hyppolyte). Numéro d'enregistrement: 36542 PC.7/NO. Classement: Dossier 37.090/Clt.Gal. "Secret/Confidentiel": "Dossier Administratif no 37.090/Clt.Gal concernant le Chef d'Escadron de réserve, rayé des cadres BOPPE Paul, Louis, Hyppolyte né le 18 Février 1850 à Nancy". Stvar je očigledno u tome što je bio svrstan među povjerljivu građu. Kako raspoloživi *dossier* i danas ima praznih košuljica, teško je reći zašto je tome bilo tako. Svi izvorni citati u nastavku imaju istu signaturu.

Sačuvan nam je i njegov fizički opis: "...taille d'un mètre 690 millimètres, visage ovale, front rond, yeux châtais, nez long, bouche moyenne, menton rond, cheveux &, sourcils châtais... constitution physique robuste..." (...visok jedan metar i 690 milimetara, lice ovalno, čelo zaobljeno, oči kestenjaste, nos dugačak, usta prosječna, brada zaobljena, kosa i obrve kestenjasti... čvrste tjelesne građe...).

Nije bio baš blistav đak ("Sorti avec le No 54 sur 258 élèves"). Međutim, očigledno se cijenilo njegove sposobnosti jer mu je omogućen nastavak školovanja na "l'Ecole Spéciale de S. Cyr", a kasnije je pohađao i "l'Ecole de Cavalerie ... du 1er Mai au 31 Xbre 1872...". U njoj je bio 51. među 54 polaznika. U toj je školi nastavio školovanje i sljedeće godine, kada ga je završio kao 63. od 94 polaznika.

U aktivnoj vojnoj službi bio je na više strana, uvijek u konjaničkim pukovnjama. Izgleda da je kao časnik bio mnogo uspješniji nego kao đak. U "Inspection générale de 1882" ocijenjen je ovako: "Très bon officier, jeune et vigoureux, très intelligent, connaît parfaitement le métier militaire, a montré le plus grand zèle et la plus grande activité dans les fonctions de capitaine commandant." ("Vrlo dobar časnik, mlad i snažan, vrlo inteligentan, savršeno poznaje vojnički poziv, iskazao je najveću revnost i aktivnost vršeći zapovjednu dužnost satnika."). Nije to bila jedina takva ocjena. Satnik "10e Régiment de Hussards" postao je 10. srpnja 1881. godine, ali je već od 23. veljače 1881. u ostavci.

Boppe je zatražio otpust iz aktivne službe 17. siječnja 1882. godine. "Démission" je prihvaćena 15. veljače 1882. godine. Njegovi su motivi ocijenjeni na sljedeći način: "Le Colonel du 10ème de Hussards fait connaître que des raisons de famille et des deuils récents sont les causes déterminantes de la résolution que M. le Capitaine Boppe prend de quitter le Service." ("Pukovnik 10. husarske pukovnije naveo je kako su na odluku satnika Boppea o napuštanju službe presudno djelovali obiteljski razlozi i nedavni gubitak."). Prijedlog odluke je bio s tim u vezi ovako formuliran: "L'offre de démission de M. le Capitaine Boppe ayant été présentée dans la forme réglementaire, on a l'honneur de proposer au Ministre de vouloir bien décider qu'elle sera soumise à l'acceptation de M. le Président de la République." ("Budući da je satnik Boppe zatražio otpust u propisnom obliku, čast nam je predložiti Ministru da molbu prosljedi na odobrenje Predsjedniku Republike.").

Nešto prije nego što je demisionirao, rodio mu se sin. Moguće je prepostaviti da mu je supruga umrla pa je htio preuzeti brigu o djjetetu. Međutim, o tome nema sačuvanih podataka. Od 8. srpnja 1882. godine već je bio u pričuvi u "Armée Territoriale", u "6e Régiment territorial (Chas-

seurs) / Capitaine / 8 Juillet 1882". "Chef d'Escadron" postao je 21. siječnja 1897. godine.

Čime se sve bavio, donekle ostaje otvoreno pitanje jer je 1897. i 1898. s njime u vezi vođena interministerijalna prepiska glede davanja francuske oficijelne suglasnosti da mu budu dodijeljena visoko srpsko, španjolsko i portugalsko odlikovanje. Časnik Legije časti bio je već od 1893. godine.

Da je tada bio vojni povjesničar, vidi se iz njegove bibliografije: *La légion portugaise (1807-1813)*, tiskano 1897., *Les Espagnols à la Grande Armée (1807-1813)*, tiskano 1899., potom *La Croatie Militaire (1809-1813)*, tiskana 1900. te *Lettres de Campagne, Crimée, Italie; Mexique, du Général Vanson*, tiskana 1905. Vjerojatno je pisao mnogo više jer je od 1897. bio postavljen za "Directeur du Carnet de la Sabretache". Mnoštvo priloga iz tog doba tiskanih u časopisu nije potpisano. Postao je, dakle, utemeljitelj popularnog vojnopolovjesnog časopisa koji i danas izlazi! U isto to doba isticao se i među onima koji su se zalagali za stvaranje "Musée de l'Armée", danas jednog od najvažnijih pariških muzeja u palaci "Invalides".

Inače, protiv Njemačke je ratovao dva puta, 1870/1871. godine te 1914/1915. godine, kada je zbog bolesti i starosti otpušten iz službe (9. rujna 1915.). Umro je 12. veljače 1916. u Château de Monbois.

Supruga i on su imali najmanje jedno dijete, koje se zvalo Paul Louis Lucien, rođeno 14. studenog 1881. u mjestu Sézanne (Département de la Marne).⁸

Sin je kasnije i sam bio časnik, a u vojnoj službi, u različitim statusima, bio je od 1906. do 1922.

Paul Boppe sasvim sigurno nije pripadao eliti francuskih povjesničara koncem 19. i početkom 20. stoljeća, ali je isto tako sigurno da mu je historiografska relevantnost, bar kada je riječ o vojnoj povijesti i historiografskim popularizacijama, mnogo veća nego što se to iz danas dostupne referentne literature može vidjeti. Njegove su popularizacije, kao i sve drugo, čvrsto ukorijenjene u izvornom arhivskom gradivu. Po načinu svog mišljenja bio je daleko od bilo kakve prigodničarske patetike za jednokratne upotrebe. *La Croatie militaire*, a vrijedi to i za druge knjige, ostaju i danas upotrebljive kao pouzdani uvidi u dokumentaristički utemeljene interpretacije fenomena koji su ga zanimali. Pritom su u svim ovim djelima, uključujući i *La Croatie militaire*, prevladavali interesи za francuske strane istraživanih fenomena. Boppe jednostavno nije dovoljno poznavao povijest Habsburške Monarhije, o hrvatskoj povijesti da ne govorimo, da bi bio sposoban svoju interpretaciju slojevitije strukturirati. Njegova *La Croatie mili-*

⁸ Ministère de la guerre. Archives administratives. Dossier No: 156699.

taire je, što se toga tiče, jednostavno "dekontekstualizirana". Možda je i bolje što je tome tako. Napisao je knjigu koju i danas možemo koristiti kao autentično svjedočanstvo i pouzdano ishodište u nizu drugih istraživanja.

Kako Boppe nije poznavao austrijsku historiografiju o Vojnoj krajini, u početnim kratkim napomenama o njenoj povijesti do 1809. godine jedva da postoji rečenica koja nema bar jednu pogrešnu obavijest. To što je o njoj znao, kompilirao je iz francuske literature različite provenijencije, ponajčešće memoarske. Ne bi imalo nikakva smisla ispravljati pojedinačne navode, tako da bih na ovom mjestu izdvojio samo sljedeće:

Pojam "Vojna Hrvatska", u smislu u kojem su ga bile legalizirale francuske vlasti za šest pukovnija južno od Save, nikada ranije, a ni kasnije nije postojao. Godine 1809., uoči mirovnog sporazuma, Sjedinjena generalna komanda u Zagrebu zapovijedala je Karlovačkim i Varaždinskim generalatom te Banskom krajinom. Vojnokrajiški prostor do Bečkog rata (1683.-1699.) činile su, zapadno od granice hrvatskokraljevskih "ostatka ostataka", Primorska i Hrvatska krajina, Banska krajina te Slavonska krajina. Pojmovi Karlovačkog i Varaždinskog generalata bili su od 17. stoljeća u sve učestalijoj uporabi, usporedno s jačanjem vlasti unutrašnjoaustrijskih staleža u upravi Vojnom krajinom. Navedeni su primjeri samo "vrh sante leda" kada je riječ o mnogobrojnim pojmovnim vojnokrajiškim inačicama u različitim korištenim jezicima.

Kućna zadruga nije bila «upravna jedinica» u vojnokrajiškom ustroju. Krajišnici su bili vojnici-seljaci te su sela, odnosno, seoske općine bile temeljne ustrojbene jedinice vojnokrajiškog sustava u teritorijalnom smislu. Kada je pak riječ o samim krajišnicima, njihov je pravni položaj tek od 1807. godine primarno bio određen kućnom zadrugom, s tim što je seoska općina i dalje bila zadržala mnoštvo prava i dužnosti u različitim područjima. U literaturi se to često previđa, iako se iz sadržaja Temeljnoga krajiškog zakona to dade jasno uočiti.

Boppeu se ipak mora prigovoriti da je prenaglasio Napoleonov osobni udio u vođenju vojnokrajiške politike. Marmont očigledno nije bio u "modi" u Francuskoj 1900. godine.⁹

⁹ Ništa se u tom smislu nije promjenilo do današnjih dana. Izniman je odnos Marmontova rodnog grada, Châtillon-sur-Seine, gdje mu je podignut i spomenik, dakako, jedini u Francuskoj. Punu težinu i danas imaju Napoleonove riječi iz *Memorijala sa Svete Helene*: "*Il s'est trouvé passer en revue de nouveaux les généraux de l'armée d'Italie; il est revenu sur leur caractère, ... Il s'est arrêté sur un de ceux qu'il y avait le plus aimés (Marmont); sur sa défection, l'Empereur disait en avoir eu le coeur navré, et terminait en remarquant que pour ce qu'il connaissait de lui, il devait être parfois bien malheureux.*" ("Jednom je pri

Nema spora da je u kriznim situacijama u Vojnoj Hrvatskoj Napoleon sa svojim stavovima u svakom pogledu bio odlučujući. Ipak ne treba zaboraviti da je u francuskome vojnopolitičkom *establishmentu* tog doba vođena žestoka rasprava o budućnosti Vojne Hrvatske u kojoj se Car razmjerno dugo nije oglašavao. Budući da sam bio u mogućnosti koristiti izvore različite provenijencije, mogu ustvrditi da je maršal Marmont bio taj koji je prednjačio u «bitci za Vojnu Hrvatsku». Osobno mislim da je Napoleonu taj toliko izražen Marmontov interes za krajšnike na koncu bio zazoran. Vjerujem da je jedan od razloga odluci o njegovu povlačenju iz Ilirskih pokrajina, a možda i najvažniji, bilo upravo Marmontovo nastojanje da spriječi ukidanje vojnokrajiškog ustrojstva, inače inkompatibilnog s francuskim zakonodavstvom, posebno u pokrajinama kojima se upravljalo izravno iz Pariza.

Neovisno o tome, kao i o brojnim drugim mogućim opaskama, bit će ovo štivo koje će imati svoje čitatelje. Boppeov interpretacijski «naturalizam» u pitanjima vojne povijesti uvijek će djelovati poticajno i rastrježujuće. Na koncu konca, iako je napoleonistička literatura u francuskoj i svjetskoj historiografiji iz godine u godinu sve obimnija, u Francuskoj se od Boppeova doba nitko nije bavio ni Vojnom Hrvatskom ni Ilirskim pokrajinama.¹⁰

Čak ni francuska leksikografska literatura na ove teme obično nije od neke veće koristi.¹¹

likom Car iznova "postrojio" generale Talijanske armije i prisjetio se njihova značaja... Zaustavio se na jednom od najomiljenijih, Marmontu. O njegovu je otpadništvu rekao da ga je duboko potreslo, te je naposljetku primijetio da je, koliko ga je on mogao procijeniti, vjerojatno ponekad bio vrlo nesretan."). (596-597).

Vidjeti: Comte de Las Cases. *Le Mémorial de Sainte-Hélène*, II. Flammarion, 1951.

¹⁰ U najnovije vrijeme Boppeovo djelo je objavljeno u reprintu kod C. Terrana Éditeur, 1989. Nakladnikova je adresa 31 Bd. Kellermann 75013 Paris.

¹¹ U najnovije vrijeme ima raznovrsnih priručnika s pouzdanim obavijestima na vojnohrvatske teme. Vrlo je korisno djelo: Quintin, Daniel et Bernard. *Dictionnaire des colonels de Napoléon*. Paris, 1996. U njemu je moguće naći podatke o sljedećim hrvatskim pukovnicima u francuskoj službi: HOLEVATZ (Xavier) (Quintin 1996: 430). Holjevčev *dossier* u SHAT ima signaturu: 2ye /1791-1847/. MAMULLA von TÜRKENFELD (Joseph) (Quintin 1996: 565). Mamulin *dossier* u SHAT ima signaturu: 2ye /1791-1847/. Marko Šljivarić je kao pukovnik bio unaprijeđen u čin brigadnog generala, a imenovan je i podmaršalom. Sačuvan je i njegov bogato dokumentirani *dossier* u SHAT: SLIVARICH DE HELDENBOURG, (Marc) (Cote: 8yd 1448)

Upozorio bih na još jedno važno djelo u širem kontekstu: Pigéard, A. *Dictionnaire de la Grande Armée*, Tallandier, 2002. U njega su uvršteni leksikografski članci: "Croatie" (196-197), "Hussard croate" (331), "Régiment provisoire (infanterie)" (504-505). Kada je riječ o uniformama, prema mojim uvidima od najveće, ali ipak ograničene pomoći, može biti djelo: Maliban, H., Detaille, E., Forthoffer, R. *Guide à l'usage des artistes et des costumiers, contenant la description des uniformes de l'armée française, de 1780 à 1848.*, Krefeld. Verlag der Vergangenheit, 1972. (pretisak).

Nadajmo se da će hrvatski prijevod Boppeova djela biti višestruko poticajan i na hrvatskoj i na francuskoj strani.¹²

Paris, 3. 6. 2003. - Zagreb, 24. 6. 2003.

Prof. dr. sc. Drago Roksandić

¹² Htio bih na kraju zahvaliti na potpori francuskom CNRS-u - koji je financiranjem istraživačkog projekta "Le fait militaire dans les états et les sociétés du sud-est européen (XVIII-XX siècles)", tj. "Vojni čimbenik u državama i društvima europskog Jugoistoka (18.-20. stoljeće)", koji zajednički vodimo prof. dr. Catherine Horel s Institut Pierre Renouvin (Université de Paris 1-Sorbonne) i ja – omogućio raditi u prvoj polovici lipnja 2003. godine u pariškim Service historique de l'armée de terre (Château-de-Vincennes) i u Bibliothèque Paul-Marmottan, Boulogne-Billancourt, specijaliziranoj za napoleonističke studije. Najljepše zahvaljujem i osobljju ove dvije ustanove na kolegijalnoj pomoći.

PAUL BOPPE

VOJNA HRVATSKA
(1809-1813)

HRVATSKE PUKOVNIJE
U NAPOLEONOVOM
VELIKOJ ARMIJI

Ilustrirano s deset crteža u boji ZVONIMIRA GRBAŠIĆA
(izrađenih posebno za ovo izdanje)
i sa šest crteža u boji E. MALASPINEA
(iz originala knjige)

S francuskoga prevela
Sandra Prlenda

Predgovor napisao
Drago Roksandić

CERES
Zagreb, 2004.

Naklada
CERES

BIBLIOTEKA

PALMYRA

KNJIGA OSMA

Urednik
Vladimir Brnardić

Naslovna stranica

Napoleon i bojnik 3. hrvatske provizorne pukovnije
Pavle Vakanović nakon bitke kod Berezine 28. studenog 1812.
Crtež u boji Zvonimira Grbašića
(izrađen posebno za ovu knjigu)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 355.48(497.5)"1809/1813"

BOPPE, Paul

Vojna Hrvatska (1809-1813) : hrvatske pukovnije u Napoleonovoj
Velikoj armiji / Paul Boppe ; s francuskog prevela Sandra Prlenda ;
predgovor Drago Roksandić ; <ilustracije Zvonimir Grbašić, E. Malaspine>. -
Zagreb : Ceres, 2004. - (Biblioteka Palmyra ; knj. 8)

Prijevod djela: La Croatie militaire (1809-1813). - Bibliografija. - Kazalo.

ISBN 953-207-082-6

I. Napoleonovi ratovi -- Hrvatske postrojbe

440322031

Naslov izvornika

P. Boppe, chef d'escadron de cavalerie territoriale

La Croatie militaire (1809-1813). Les régiments croates à la Grande Armée
Paris/Nancy, 1900.

© Ceres, Zagreb, 2004. (za hrvatsko izdanje)

Sva prava pridržana. Nije dopušteno objavljivanje, kopiranje ili bilo koji drugi oblik javnog korištenja teksta bez pismenog dopuštenja izdavača.

Sadržaj

PREDGOVOR

Oduživanje stoljetnog duga: Povodom prijevoda Boppeove knjige Hrvatske pukovnije u Napoleonovoj Velikoj armiji	7
--	---

PRVI DIO

Vojna Hrvatska, 1809-1813

I. Krajiške pukovnije u Vojnoj Hrvatskoj	21
II. Maršal Maromont - organizacija	29
III. Ilirsko izaslanstvo u Parizu, 1810.	51
IV. General Bertrand - opća inspekcija	67
V. Hrvatske pukovnije u Iliriji, 1813. godine	73

DRUGI DIO

Hrvatske pukovnije u Napoleonovoj Velikoj armiji

I. Treća hrvatska provizorna pukovnija	97
II. Prva hrvatska provizorna pukovnija	117
III. Druga hrvatska provizorna pukovnija	131
IV. Hrvatska husarska pukovnija	137
V. Raspuštanje	151

DODATAK

Bilješke i dokazni spisi	159
--------------------------------	-----

POGOVOR

Riječ urednika	247
Napomena prevoditeljice	259
Rječnik	260
Kronologija događaja u vrijeme koalicijskih ratova	265
Usporedna tablica činova	273
Kazalo imena i mjesta	275

Copyright © Ceres d.o.o., Zagreb, 2003,
Sva prava pridržana

Izdavač
CERES d.o.o.
Nova Ves 7
10000 Zagreb
tel. +3851 46 68 002
tel. +3851 46 68 003
fax. +3851 46 67 328
e-mail: info@ceres.hr
www.ceres.hr

Za izdavača
Dragutin Dumančić

Recenzenti
prof. dr. sc. Drago Rokasndić
mr. sc. Damir Matanović

Lektura
Marina Keser
Irena Bratičević

Stručna redakcija i urednik
Vladimir Brnardić

Ilustracije
Zvonimir Grbašić
E. Malaspine

Priprema za tisak
Glas Koncila, Kaptol 8, Zagreb

Tiskara
INTER-ING, Zagreb